

אזמרה לשמך

בס"ד
גליון מס'
297
ב' אב תשפ"ה

פסקי הלכות ותשובות מפי מורנו הגאון הגדול רבי עמרם פריד שליט"א
הלכות תשעה באב שחל ביום ראשון

תוכן עניינים

ערב שבת חזון | שבת חזון – סעודות השבת, לימוד תורה וטיול, סעודה שלישית | מוצאי שבת – תחילת דיני ומנהגי האבלות | ברכת "בורא מאורי האש" | דיני הבדלה לאוכלים בצום להיתר | הפטורים מהצום | דיני התענית – רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, שאילת שלום, הדברים המותרים ללמוד ולקרוא, ישיבה על הארץ, מנהג איסור מלאכה | חולה וקטן האוכלים בהיתר | טלית ותפילין | מוצאי הצום – הבדלה, מנהגי אבלות בי' באב | שו"ת לתשעה באב

ערב שבת חזון

א. רחיצה בערב שבת חזון [לבני אשכנז, ולבני ספרד הנוהגים איסור גם לפני שבוע שחל בו] - מי שרגיל להתרחץ במים חמים כל ערב שבת, מותר לרחוץ ראשו פניו ידי ורגליו במים חמים ובסבון, ושאר הגוף אסור אף במים קרים [דין הסובל מזיעה נתבאר בגיליון הקודם].

ב. אף שיש הסוברים שלכתחילה יש לרחוץ קודם חצות (ב"ח, מובא בט"ז שם ס"ק טז), למעשה מותר לרחוץ כל היום (עי' בה"ל שם ד"ה בחפית).

ג. טבילה במקווה בערב שבת – אם רגיל לטבול בכל ערב שבת, ואינו מבטל זאת אלא מחמת אונס [ולא מפני טרדה וכד'], מותר לטבול בערב שבת בתשעת הימים [וכשיש אפשרות - יטבול במים קרים]. ובענין זמן הטבילה, ראה בסע' הקודם.

ד. לכבוד שבת מותר ליטול ציפורניים, לשטוף את הבית, לצחצח נעליים ולהבריז כובע.

ה. אף אותם מבני ספרד הנוהגים איסור תספורת רק בשבוע שחל בו תשעה באב [והשנה, מעיקר הדין היו מותרים בתספורת כל השבוע], בערב שבת הסמוכה לת"ב אין להסתפר ואין להתגלח.

ו. לכבוד שבת מותר ללבוש את כל בגדי השבת מכובסים ומגוהצים כרגיל [וילבשם לאחר הרחיצה]. אמנם אין לכבסם או לגהצם לכבוד שבת (משנ"ב סי' תקנא ס"ק לב, שאף שמן הדין מותר לכבס לכבוד שבת, נהגו בזה איסור).

אם אין לו בגדים מתאימים לשבת - יש להקל שיכול לכבסם (שיש לסמוך על עיקר הדין שמותר לכבס לכבוד שבת), ויכול לכתחילה ולתת לספרדי שיכבס עבורו מותר אף לכתחילה (כשהוא לכבוד שבת). ולעניין גיהוץ - יש להתיר גיהוץ קל בלבד, שלא יהיה מאד מקומט (לא נתבאר להדיא דין גיהוץ לכבוד שבת, ושם דינו חמור מכיבוס. ולמעשה יש להתיר, ובפרט במקום כבוד הבריות, שאז מותר אפי' לא לכבוד שבת).

ז. אין להחליף לכבוד שבת לסדינים ומצעים מכובסים [אא"כ ייתן לקטן לשכב עליהם כמה דקות], אך אם מחליף

כל שבת יש מקלים. מותר להשתמש במפות ומגבות מכובסות לכבוד שבת.

ח. לצורך בדיקת תבשילי השבת, מותר לטעום בשר ולפלוט, ויש המתירים אף לבלוע את הנצרך לטעימת התבשיל, מבלי לברך. אך אכילה ממש של בשר ותבשילי הבשר שהוכנו לשבת אסורה, ולילדים יש להקל במקום הצורך.

הכנות לצום שיש לעשותן מערב שבת

ט. המעוניינים ליטול קלי צום וכד' בשבת, יערבוהו מערב שבת בתוך מאכל או משקה, באופן שלא יהיה ניכר. ואם שכחו, מותר ליטלם בשבת.

י. הכנת ספר הקינות, מגילת איכה, השרפרף וכו', ראה להלן סע' כד.

שבת חזון - ערב תשעה באב

סעודות השבת (סי' תקנב ס"י)

יא. בסעודות השבת מותר לאכול כרגיל, ואף לאכול בשר ולשתות יין, וכן מותר כל זה אפי' בסעודה שלישית, ומותר אף להעלות מאכלים על שולחנו כסעודת שלמה בעת מלכותו.

יב. מותר לשיר זמירות שבת כרגיל כבכל שבת.

לימוד תורה וטיול (סי' תקנב)

יג. בשנים רגילות, נוהגים ללמוד מחצות היום של ערב תשעה באב רק דברים המותרים ללמוד בתשעה באב (הובאו להלן סע' סה-עא). ומי שקשה לו ללמוד רק דברים אלו, לומד כדרכו עד השקיעה.

השנה, שערב תשעה באב חל בשבת - אף שיש הסוברים שמנהג זה נוהג גם בשנה זו - להלכה מותר ללמוד תורה כרגיל [לאו דווקא בדברים המותרים] עד השקיעה.

יד. אסור לטייל בערב תשעה באב, אך יציאה לצורך ילדים קטנים, אינה מוגדרת טיול. דין זה נוהג גם השנה (ברכ"י, הובא בשע"ת סי' תקנב).

סעודה שלישית, וקבלת תענית בברכת המזון (סי' תקנב)

טו. כאמור, מותר לאכול כל דבר בסעודה שלישית עד השקיעה [ויש לסיים את הסעודה לפני השקיעה].

טז. יש פוסקים הסוברים שאין לישוב בסעודת חברים בסעודה שלישית ולא לנהוג בשמחה, אך יש הסוברים שהרגיל לסעוד עם חבריו אין לו להימנע מזה דהוי אבלות בפרהסיא.

יז. יש להסתפק האם מותר לומר בשבת שאוכל כדי שיהיה לו כח לצום (עיין משנ"ב סי' רצ סק"ד, ובתורת שבת וערוה"ש שם).

יח. בשנים רגילות לא ישבו ג' אנשים יחד בסעודה מפסקת בערב ת"ב כדי שלא להתחייב בזימון, אך השנה **מותר לשבת ג' אנשים יחד ולזמן** [ויזמנו אפי' אם כבר שקעה החמה].

יט. סיים סעודה שלישית לפני השקיעה ובירך ברכת המזון ולא התנה שלא מקבל תענית, יכול עדיין להמשיך באכילתו עד השקיעה [בשונה משנה רגילה שצריך להתנות לפני ברכת המזון, **בשבת אין צריך להתנות**, מפני שבשבת ברכת המזון לא הוי קבלת תענית].

מוצאי שבת - ליל תשעה באב (פס' תקנ"ג)

תחילת דיני ומנהגי האבלות, וזמן תפילת ערבית

כ. במקומות שמאחרים את תפילת ערבית - יחלצו את הנעליים ויחליפו את בגדי השבת לאחר צאת הכוכבים, ואמירת "ברוך המבדיל בין קודש לחול".

כא. במקומות שלא מאחרים את תפילת ערבית - יחלצו את הנעליים לאחר צאת הכוכבים ולאחר שענו על "ברכו", ולאחר התפילה יחליפו את בגדי השבת [והש"ץ חולץ נעליו לפני אמירת "ברכו", לאחר אמירת "ברוך המבדיל בין קודש לחול"].

כב. משקיעת החמה חלים דיני איסורי אכילה ושתייה, רחיצה, סיכה, תה"מ, תלמוד תורה ושאלת שלום.

ולכן לאחר השקיעה אסור לאכול ולשתות כלל, וכן אסור **לרחוץ ידיים** [אמנם אם לא בירך ברכת המזון עד השקיעה, ייטול מים אחרונים כרגיל].

אמנם **ישיבה על הקרקע** וכן **חליצת נעליים והחלפת בגדים נוהגים רק לאחר צאת הכוכבים**, כיון שהם אבלות בפרהסיא (וראה בשו"ת שאלה א כיצד ינהגו המוציאים שבת בזמן ר"ת).

כג. כאמור, לא יושבים על הקרקע בין השקיעה לצאת הכוכבים, משום שהוא אבלות בפרהסיא, אך יש מדקדקים **שלא לשבת גם על כסא או ספסל** בזמן הנ"ל, וכן **לחלוץ נעליים באופן שלא ניכר שחולץ משום האבלות**.

כד. אין להכין לפני צאת השבת את ספר הקינות או את מגילת איכה [א"כ לומד בהם קצת בשבת], וכן אין להכין את הספסלים בבית הכנסת קודם צאת השבת.

כה. נשים שלא מתפללות ערבית, וכן איש ששכח לומר "אתה חוננתנו" בתפילה, צריכים לזכור לומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול".

פינוי השולחן ושטיפת כלים

כו. אפשר לפנות את השולחן לאחר צאת הכוכבים (כי זוהי מלאכה שאין בה שיהוי המותרת גם בליל ת"ב, וכדלהלן סע' פג, אך לפני צאת הכוכבים אסור משום איסור הכנה משבת לחול), אך אם סיים את הסעודה בעוד היום גדול, יכול לפנות את השולחן בשבת מכיוון שזה מפריע לו בשבת.

כז. לכתחילה יש לשטוף את הכלים ביום א' לאחר חצות היום, אך מי שמיקל לשטוף במוצאי שבת יש לו על מה לסמוך, ועדיף שישתמש בכפפות [וראה להלן סע' נט, פז].

כח. מקפלים את הטלית במוצאי שבת (כדין מלאכה שאין בה שיהוי, וכדלהלן סע' פג).

ברכת האש, והבדלה לאוכלים בהיתר (פס' תקנ"ו)

ברכת "בורא מאורי האש"

כט. במוצ"ש זה לא מבדילים על היין, וכן לא מברכים על הבשמים, אמנם מברכים "בורא מאורי האש" על הנר.

ל. את ברכת הנר מברכים בבית הכנסת לפני קריאת מגילת איכה (וראה בשו"ת שאלה ב האם מברכים אותה בעמידה או בישיבה), ויש נוהגים שהבעל יברך ברכה זו בבית לפני שיוצא לערבית, כדי להוציא את אשתו יד"ח (כיון שחוששים לשיטות שאשה אינה מברכת על הנר בעצמה), אולם להלכה אשה יכולה לברך על הנר בעצמה, ולא צריך שבעלה יוציאה יד"ח (עי' בה"ל סוס"י רצו, וריטב"א פסחים נד).

לא. ניתן לברך על הנר עד עלות השחר.

הבדלה לאוכל בצום (בהיתר)

לב. השנה, שהצום מתחיל במוצאי שבת, חולה האוכל בצום צריך להבדיל על הכוס לפני אכילתו [גם אדם שנחלה בתשעה באב עצמו ונצרך לאכול, צריך להבדיל על הכוס]. ואם בריאים שצמים שמעו ממנו הבדלה, יצאו ידי חובה.

לג. המבדיל ישתה רביעית מהכוס (ואף שדי במלא לוגמיו, כיון שלכתחילה צריך לשתות רביעית כדי לצאת מספק ברכה אחרונה, הותר לחולה לשתות כל הנצרך לברכה אחרונה).

לד. אשה האוכלת בהיתר בתשעה באב, תעשה הבדלה ותשתה בעצמה את הכוס [ואין בכך כל חשש], ויש אומרים שבעלה או אחר יכולים להבדיל עבורה, והיא תשתה את הכוס, ואף המבדיל יוצא בזה ידי חובת הבדלה.

לה. אם אינה יכולה לשתות את כוס ההבדלה, תעשה הבדלה ותיתן לקטן שהגיע לגיל חינוך [גיל 5-6] לשתות את הכוס. אם אין קטן - יכולה לאכול קודם הבדלה ותשמע הבדלה במוצאי הצום.

לו. נוסח ההבדלה למבדילים בצום: לא אומרים את הפסוקים שקודם ברכת ההבדלה "הנה א-ל וכו'", אלא מתחילים בברכת "בורא פרי הגפן", ולאחמ"כ ברכת "המבדיל בין קודש לחול". לא מברכים על הבשמים [ואם עדין לא בירך "בורא מאורי האש" יברך בהבדלה, ואם בירך כבר על הנר - לא יברך בהבדלה].

לז. המבדילים בצום עדיף שיבדילו על מיץ ענבים [ואף אשה שמבדילה שותה את המיץ ענבים וכו'ל].

לח. השותה מים בהיתר בתשעה באב ואינו אוכל - אינו צריך להבדיל לפני שתייתו.

לט. קטן עד בר מצווה האוכל בתשעה באב, אינו צריך להבדיל, וישמע הבדלה במוצאי הצום.

מ. חולה האוכל בתשעה באב, לא צריך לאכול סעודת מלווה מלכה.

הפטורים מהצום (סי' תקנד)

[ראה עוד בעניין זה בשו"ת שאלות כט-לג]

מא. חולה שאין בו סכנה, דהיינו שנפל למשכב או שחולה כל גופו [-שאינו מתפקד], פטור מהצום (וראה בשו"ת שאלה לא לענין הסובל מכאבי ראש).

מב. הסובל ממיגרנה, אם חש כאבי ראש שיתפתחו למיגרנה - פטור מהצום.

מג. מי שיש לו חום 38 מעלות, פטור מהצום.

מד. מעוברים וצריכות לצום כאשר ההריון תקין [ויתכוננו ביומיים שלפני הצום, בשלושה או ארבעה ליטר של שתייה ממותקת]. אך אם ההריון לא תקין, או שההמוגלובין נמוך, פטורות מהצום, ויעשו שאלת חכם [וניתן לשמוע את כל הפרטים בשלוחה 496 בקו בית ההוראה].

מה. מניקות צריכות לצום [ויתכוננו היטב ביומיים שלפני הצום, בשלושה או ארבעה ליטר של שתייה ממותקת, ואף לאחר הצום מומלץ לשתות שתיה ממותקת בסוכר]. אמנם אם יחסר לתינוק חלב [והתינוק צריך לו], או שיודעת בעצמה שהצום יזיק לחלב, תשתה כדרכה [וניתן לשמוע את כל הפרטים בשלוחה 496 בקו בית ההוראה].

מו. יולדות, עד שלושים יום פטורות מהצום, אף אם אינן מניקות (וראה בשו"ת שאלה לג לענין מעת לעת).

מז. מפלת, אם הפילה לאחר ארבעים יום, דינה כיוולדת.

מח. ילדים עד גיל מצוות פטורים מהצום, ואף בתענית שעות אינם חייבים.

מט. גם מי שלא צם, לא יאכל דברי מתיקה ובשר.

דיני התענית

נ. תשעה באב אסור באכילה, שתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תה"מ, תלמוד תורה ושאלת שלום. **בשנים רגילות** איסורים אלו הם מהשקיעה עד צאת הכוכבים שלמחרת. אך **בשנה זו**, חלק מהאיסורים הנ"ל הם רק ממוצאי שבת, וכאמור לעיל סע' כב.

רחיצה (סי' תקנד סע' ז-ז)

נא. רחיצה אסורה בתשעה באב בין **בחמין** בין **בצונן**, ואפילו להושיט אצבעו במים אסור.

נב. רחיצה להעברת לכלוך מותרת [ולכן מותר להשתמש במים ובמגבונים לחים לצורך ניקיון בבית הכסא].

נג. מותר לרחוץ קטן שהתלכלך, אע"פ שידיו של הגדול נרטבות בשעת הרחיצה. וכן מותר **לרחוץ קטנים** עד גיל חינוך [גיל 5-6] שמתרחצים כל יום (ראה בשו"ת שאלה לו).

נד. נוטלים נטילת ידיים של בוקר שלוש או ארבע פעמים, כל אחד לפי מנהגו, עד סוף קשרי האצבעות בלבד [כולל קשרי האצבעות].

נה. חולה וקטן לפני אכילת פת נוטלים ידיהם כרגיל, וכן נוטלים מים אחרונים כרגיל. כהנים לפני נשיאת כפיים נוטלים ידיהם כרגיל.

נו. אסור לרחוץ את העיניים במים בבוקר כדי לנקותם, אך לאחר שניגב ידיו מנטילת הבוקר ועדיין ידיו לחות קצת, מותר להעבירן על עיניו.

נז. שטיפת הפה [במים או במי פה] **וצחצוח שיניים במשחה** [ששוטפים את הפה לאחמ"כ] הותרו רק במקום צער גדול, ויטה ראשו למטה כדי שלא יבלע מים.

נח. נטילה לפני התפילה - נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו, כמספר הפעמים שרגיל ליטול בכל השנה (חיי אדם קלה ס"ה, משנ"ב תקנד ס"ק כא).

נט. אם נגע במקומות המכוסים, וכן אם **נכנס לבית הכסא** [אפילו אם לא עשה שם צרכיו ולא נגע במקומות המכוסים] - מותר ליטול ידיו עד סוף קשרי האצבעות, וכמספר הפעמים שרגיל ליטול בכל השנה.

ס. לצורך בישול לערב, מותר לשטוף את המאכלים וכן מותר להדיח כלים (וראה לעיל סע' כז, ולהלן סע' פז), אף שממילא נרטבות הידיים.

סא. כלה תוך ל' יום לחתונתה מותרת לרחוץ פניה כדי שלא תתגנה על בעלה.

סיכה (סי' תקנד סע' טו)

סב. אסור לסוך בשמן או סבון אפילו על מקצת גופו לשם תענוג, ולכן יש אוסרים **להתאפר ולהתבשם** בתשעה באב (וראה משנ"ב בענין זה בשו"ת שאלה מ) [אך אין איסור להתאפר ולהתבשם מערב ת"ב], מלבד **כלה** תוך ל' יום מחתונתה המותרת בזה כדי שלא תתגנה על בעלה.

סג. סיכה לצורך רפואה מותרת, ולכן מותר **למרוח משחה** על פצע, וכן מותר למרוח **שפתון** על שפתיו שנתבקעו מייובש, ואף מותר למרוח משחה כנגד יתושים.

סד. סיכה להעביר את הזוהמה מותרת, ולכן מותר להשתמש בדאודורנט כיון שמטרתו למנוע ריח רע ואינו עושה זאת לתענוג, אבל אם מטרתו לתת ריח טוב - אסור.

נעילת הסנדל (סי' תקנד סע' טז-יז)

סה. אסור לנעול מנעלים העשויים מעור, ואפי' אם עשויים מחומר אחר ורק מצופים עור - אסור.

סו. נעלי קרוקס מקוריים - אף שביו"כ לכתחילה אין ללכת בהם, בתשעה באב אפשר (עי' משנ"ב ס' תקנד ס"ק ל-לא).

סז. נעלי עור לילדים - מגיל חינוך אין לנעול נעלי עור, ובזמננו שמצוי להשיג נעליים שאינם מעור, יש להקפיד שאף מתחת גיל חינוך לא ינעלו נעלי עור (וראה משנ"ב בזה עוד בשו"ת שאלה לו לענין רחיצת קטנים).

שאלת שלום (סי' תקנד סע' כ)

סח. אסור לומר 'שלום' 'מה שלומך' לחבירו בתשעה באב, ואף אסור לומר **'בוקר טוב'**. אך מותר לברך את חבירו כגון **'בהצלחה' 'מזל טוב'**.

סט. הדיוטות שאינם יודעים ונותנים שלום, משיבים להם בשפה רפה ובכובד ראש.

ע. מותר לנענע ראשו לאות שלום.

הדברים המותרים ללמוד ולקרוא בתשעה באב

(סי' תקנד סע' א-ד)

עא. מסכת מועד קטן פרק שלישי [דף יג ע"ב עד דף כט ע"א], שולחן ערוך הלכות אבלות [יורה דעה סי' שמ עד סי' תג].

עב. סוף מסכת תענית [תלמוד בבלי מדף כח ע"ב עד דף ל ע"ב, וכן בירושלמי] הדינים הנוהגים בתשעה באב, וכן בשולחן ערוך הלכות תשעה באב והלכות תענית [מסימן תקמט עד סימן תקפ].

עג. אגדות החורבן במסכת גיטין [מדף נה ע"ב עד דף נח ע"א ובמסכת סנהדרין [מדף צו ע"א עד צו ע"ב ובדף קד ע"א עד קד ע"ב] הכל מהעניינים השייכים לחורבן.

עד. מותר לקרוא בספר יוסיפון, וכן באיכה ומדרש איכה ומפרשיה, בדברים הרעים שבירמיה, ובפסוקי נחמה צריך לדלג, וכן באיוב ומפרשיו.

עה. ספרים על תולדות עם ישראל בתקופות הגזירות השונות וכן ספרים על השואה.

עו. מותר לקרוא ספרי מוסר.

עז. נחלקו הפוסקים אם מותר לומר תהילים, ויש להקל לנשים. ותהילים על חולה – מותר.

עה. הדברים המותרים ללמוד, מותרים גם ללמוד בעיון ובחברותא (ראה בשו"ת שאלה לד).

כל הדינים שכתבנו לעיל, מסע' מט ואילך - אסורים מדינא, ולכן הם אסורים כל יום תשעה באב עד צאת הכוכבים.

להלן יתבאר שיש דברים האסורים מחמת מנהג [ישיבה על הארץ ואיסור מלאכה], ונהגו בהם איסור עד חצות היום.

מנהג ישיבה על הארץ (סי' תקנט)

עט. נוהגים לשבת על הארץ עד חצות היום, ומי שקשה לו לשבת על הארץ, יכול לשבת על כיסא מהרגיל.

פ. זקן, חלש, מעוברת ויולדת שקשה להם הישיבה בכיסא נמוך, מותרים לשבת על כיסא רגיל.

פא. במכונית ובאוטובוס מותר לשבת כרגיל.

פב. המגביה את ספר התורה יושב על כיסא רגיל.

מנהג איסור מלאכה (סי' תקנד סע' כב-כד)

[ראה עוד בשו"ת בעניין זה, שאלות כב-כח]

פג. בליל תשעה באב וביומו עד חצות נהגו שלא לעשות מלאכה שיש בה שיהוי קצת. ולכן אין להדיח כלים ולסדר את הבית עד חצות (ודין הדחת הכלים המלוכלכים משבת, ראה לעיל סע' כז), אבל דבר קל שאין בו שיהוי כגון הדלקת הנר מותר.

פד. אחר חצות היום נהגו להקל בכל המלאכות, ובלבד שלא יקבע עצמו למלאכה ויסיח דעתו מהאבלות, ולכן יש לקחת חופש מהעבודה, וכמבואר בשו"ת (שאלה כז).

פה. העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה בה סימן ברכה (וראה עוד בעניין זה בשו"ת שאלה כב).

פו. בישול ואפיה ושאר הכנת צרכי סעודת מוצאי הצום מותרים לאחר חצות.

פז. פתיחת חנות מכולת אינה בכלל איסור מלאכה, אבל חנויות שאינן של מזון – אסור עד חצות, ואף ע"י גוי (שעה"צ סק"נ).

פח. שטיפת כלים מותרת לאחר חצות היום, ואם יש בהם צורך בתשעה באב עצמו אפשר לשטוף גם קודם חצות, ועדיף להשתמש בכפפות [ואם שוטף לצורך אכילת הערב, אין צורך בכפפות, ראה סע' נט].

דיני חולה וקטן האוכל בהיתר

פט. חולה וקטן האוכל פת בתשעה באב צריך ליטול ידיו כרגיל, וה"ה למים אחרונים.

צ. בתפילה - אין אומרים "עננו", אך "נחם" אומרים. ונחלקו הפוסקים האם אומרים "נחם" בברכת המזון לפני "ובנה ירושלים", ולמעשה המנהג שאין אומרים.

טלית ותפילין (סי' תקנה)

צא. מנהג בני אשכנז [וחלק מבני ספרד] להתעטף בטלית גדול ולהניח תפילין בתפילת מנחה ולא בשחרית [ולובשים טלית קטן בבוקר ללא ברכה, ואין אוחזים בציציות ב"ברוך שאמר" ובקריאת שמע], ויש מבני ספרד שמתעטפים ומניחים בתפילת שחרית.

צב. אף שבדרך כלל אסור לאכול לפני הנחת תפילין, חולה האוכל בתשעה באב, מותר לאכול בבוקר אף שעדיין לא הניח תפילין. ולאחר חצות - ראה להלן בשו"ת (שאלה י).

צג. אומרים "נחם" בתפילת מנחה בברכת "ולירושלים עירך", ויש מבני ספרד שאומרים "נחם" בכל שלוש התפילות.

מוצאי הצום [י' אב]

צד. מאחר ונטילת ידיים של בוקר הייתה רק עד קשרי האצבעות, לכן יש מקפידים במוצאי הצום ליטול את כל הידיים שלוש או ארבע פעמים [כ"א כפי מנהגו].

הבדלה (סי' תקנו, סי' רצט)

צה. אסור לטעום כלום במוצאי הצום עד שיבדיל על הכוס, אך מים בלבד מותר לשתות.

צו. נוסח ההבדלה במוצאי הצום: לא אומרים את הפסוקים שקודם ברכת ההבדלה "הנה א-ל וכו'", אלא מתחילים בברכת "בורא פרי הגפן" על כוס יין או מיץ ענבים, ולאחמ"כ ברכת "המבדיל בין קודש לחול". לא מברכים על הבשמים ועל הנר. המבדיל שותה את הכוס, ולא צריך ליתן לקטן לשתות.

צז. אף אשה שצמה אסורה לטעום לפני ההבדלה, ואם יש שם איש שמבדיל לעצמו, נכון יותר שתצא ממנו, ואם אין שם – תבדיל בעצמה [ואינה צריכה להמתין עד שיבוא איש ויוציאה]. אם האישה ממתנה לבעלה שיבדיל עבורה, נכון יותר שהבעל לא יצא יד"ח בהבדלה שבבית הכנסת (כי אם

כבר יצא יד"ח, אין זה לכתחילה שיבדיל עבור נשים בלבד [אך במקום הצורך יכול להבדיל עבורה], אך עבור בנים, אפי' קטנים, יכול לכתחילה להבדיל אפי' אם כבר יצא יד"ח – רמ"א ומשנ"ב סוס"י רצו).

צח. השוטה מין הבדלה ולאחמ"כ רוצה לשתות שאר משקין – התבאר בהרחבה באזמרה לשמך (גיליון חג השבועות) האם צריך לברך על המשקה, מדין **"יין פוטר שאר משקין"**.

מנהגי אבלות ב'אב (סי' תקנח)

צט. כיבוס, לבישת בגדים מכובסים ובגדי שבת, תספורת, רחיצה, ברכת שהחיינו ושמיעת מוזיקה כשאר השנה (מג"א שם ס"ק א, משנ"ב ס"ק ב) – **לבני עדות המזרח** מותרים ממוצאי הצום (וראה בשו"ת שאלה מא לענין ברכת שהחיינו ושמיעת מוזיקה), **ולבני אשכנז** מותרים מחצות היום של י' באב [הדברים המותרים לפני שבוע שחל בו ת"ב, מותרים גם במוצאי הצום (עי' סי' תקנא ס"ק פב)].

ק. אכילת בשר ושתיית יין מותרים **לבני אשכנז** מ' אב בחצות היום, **ולבני עדות המזרח** מותר רק אחרי השקיעה של י' אב.

שו"ת לתשעה באב

תשעה באב שחל ביום ראשון

א. שאלה: ליל תשעה באב שחל במוצאי שבת – מהו זמן חליצת המנעלים והחלפת הבגדים לנוהגים להוציא שבת בזמן ר"ת.

תשובה: הנוהגים כר"ת לחומרא [וכפי המנהג הנפוץ למחמירים את זמן ר"ת] – יחלצו מנעליהם ויחליפו בגדיהם לאחר צאת הכוכבים [–צאת השבת, ומי שאין לו מנהג אחר הוא 40 דקות אחר השקיעה], אך אותם הנוהגים כזמן ר"ת לגמרי יעשו זאת רק לאחר זמן ר"ת. וראה לעיל (סעי' כג) שיש המדקדקים לחלוץ לפני בין השמשות באופן שאינו ניכר כאבלות בשבת.

ב. שאלה: כשמברכים ברכת "בורא מאורי האש" במוצאי שבת בבית הכנסת, האם צריך להקפיד שהמברך והציבור ישובו בשעת הברכה.

תשובה: לפי המבואר בבאור הלכה (ריש סי' ריג) צריך לשבת, אך מנהג העולם לברך בעמידה, ויש להם ע"מ לסמוך (שו"ע הרב שם ס"ה).

תפילות תשעה באב, מגילת איכה, קינות ועוד

ג. שאלה: מהם סדר התפילות בתשעה באב שחל ביום א' (לנוסח אשכנז).

תשובה: סדר תפילת ערבית בבית הכנסת – הש"ץ אומר קדיש תתקבל לאחר שמו"ע, מברכים 'בורא מאורי האש' על שני נרות, קוראים מגילת איכה, אומרים קינות, 'ואתה קדוש' ואין אומרים 'ויהי נועם' ו'ויתן לך', קדיש ללא 'תתקבל', עלינו.

סדר תפילת שחרית – חובה לומר פרשת התמיד, אומרים 'איזהו מקומן' ו'רבי ישמעאל', אומרים 'מזמור לתודה',

הש"ץ מוסיף 'עננו' בחזרת הש"ץ, הכהנים לא עולים לדוכן, הש"ץ אומר חצי קדיש [ואין אומרים 'אבינו מלכנו' ותחנון], קריאת התורה והפטרה, מחזירין הס"ת ואומרים קינות עד מעט קודם חצות, 'אשרי.. ובא לציון' [ואין אומרים 'למנצח', ומדלגים 'ואני זאת בריתי'], קדיש ללא תתקבל, עלינו, מגילת איכה [ללא ברכה].

סדר תפילת מנחה – מתעטפים בטלית ומניחים תפילין, שיר של יום, פיטום הקטורת, אשרי וחצי קדיש, קריאת התורה [ללא קדיש לאחריה] והפטרה, מחזירין הס"ת והש"ץ אומר ח"ק, אומרים 'נחם' ו'עננו', 'שים שלום', הש"ץ אומר בחזרה 'עננו' בפ"ע, ברכת כהנים, קדיש תתקבל, עלינו. לאחר מעריב מבדילים וטועמים, ואומרים 'קידוש לבנה' עם נעליים.

ד. שאלה: האם אפשר לעשות קידוש לבנה לפני שטעם משהו, ואלו נעליים צריך לנעול אז.

תשובה: טעימה – צריך לטעום קודם קידוש לבנה (סי' תכו ס"ק יא), אולם אם הטעימה תגרום שלא לקדש במניין, עדיף שיקדש במניין אפילו לפני שטעם (שעה"צ שם ס"ק ט).

נעליים – כמו"כ צריך להיזהר לנעול נעליים לפני שמקדשים הלבנה. ונראה שאם אין לו נעליים כלל, יקדש ביחידות אחר כך עם נעליים. ולכן טוב מה שרבים נוהגים לעשות מנין מיוחד לקידוש לבנה לאחר שטעמו והחליפו מנעליהם.

לכתחילה יש לחוש לנעול דווקא **נעלי עור** בשעת קידוש הלבנה, אך בשעת הדחק או אם לא יהיה לו מנין אח"כ, יכול לקדש **בנעלי תשעה באב**, אם הן נאות [החיד"א כתב (בספרו עבודת הקודש, סי' רלט) ללבוש נעלי עור, ויש לבאר שטעמו הוא משום שבקידוש לבנה צריך להיות בשמחה (כמבואר בסי' תכו, שטעם זה יש ללבוש בגדים נאים), ולכן אין לקדש בעודו נועל נעלי אבלות של תשעה באב. ולכתחילה יש לחוש לדבריו].

ריקוד – לאחר קידוש לבנה מותר לרקוד כרגיל (מפני שהוא ריקוד של מצוה).

ה. שאלה: האם אפשר לברך "הגומל" בקריאת התורה בת"ב. האם מברכים "ברוך שפטרני" לבחור שנעשה בר מצוה בת"ב. האם קוראים שם לתינוקת בת"ב.

תשובה: אפשר לברך הגומל בקריאת התורה במנחה (פתח הדביר ויפה ללב סי' ריט, כה"ח סי' תקנט ס"ק לח). מברכים ברוך שפטרני במנחה [ועדיף שהבחור בר מצוה יעלה במנחה]. יקרא שם לבת במנחה, כיון שלא אומרים מי שביך בשחרית (מהרי"ל וכה"ח סי' תקנט ס"ק מ).

ו. שאלה: שכח ולא אמר 'נחם' בתפילה. מה דינו.

תשובה: אם נזכר לאחר חתימת 'בונה ירושלים', יאמר לפני 'ותחזינה עינינו' ללא החתימה. ואם נזכר לאחמ"כ, יאמר לפני ה'יהיו לרצון' השני ללא החתימה. ואם נזכר לאחר התפילה, אינו חוזר (סי' תקנז, משנ"ב ס"ק ב, שעה"צ ס"ק ג).

ז. שאלה: האם מי שלא מתענה בתשעה באב יכול לעלות או לקרוא בתורה, וכן לעלות חזן.

תשובה: עליה לתורה - אינו יכול לעלות במנחה, ואם קרא לו - נחלקו בכך האחרונים, ואם מתבייש, יכול לעלות (שו"ע ומשנ"ב סי' תקסו ס"ו, ועיין שו"ת חת"ס או"ח סי' קנז, ושו"ת רעק"א מהדו"ק סי' כד).

בעל קורא - לא יקרא במנחה, אם יש אחר שיכול לקרוא (שו"ת באר עשק סי' כא).

הוצאת ספר תורה והגבהתו - אין חשש (מט"א סי' תרב סע' טו, אולם עי' ערוה"ש סי' קלה סי"ד).

שלוח ציבור - לא יעבור לפני התיבה (סי' תקסו ס"ה), ואם אין ש"ץ אחר, ייגש אך לא יאמר את ה"עננו" של הש"ץ [שלאחר ברכת "גואל ישראל"], אלא יאמר "עננו" רק בברכת "שמע קולנו", ובמקום המילים "ביום צום התענית הזה" יאמר "ביום צום תעניתנו", ויחתום "כי אתה שומע וכו'".

נשיאת כפים לכהן שאינו מתענה - לא יישא כפיו במנחה, אלא יצא מבית הכנסת לפני "רצה". אך בתפילת שחרית עולה (כיון שנשיאת הכפיים בשחרית אינה מחמת התענית, אלא כמו כל ימות השנה. פר"ח ומחז"ב סי' קכט, כה"ח שם ס"ק ה. ובשו"ת גינת ורדים או"ח כלל א סו"ס מט סובר שנושא את כפיו).

הגדרת אינו מתענה - דינים אלו נאמרו רק לאדם שאכל בתענית יותר מכשיעור בכדי אכילת פרס, אך אם אוכל שיעורים דינו כאדם שצם לכל דינים אלו (עי' שו"ת מרחשת ח"א סי' יד).

ח. שאלה: האם כשם שמדליקים את תאורת בית הכנסת במינימום הנצרך לתפילה ולקריאה, כך גם יש למעט האור בבית.

תשובה: מאחר והטעם למיעוט האור הוא מהפס' 'במחשכים הושיבני', והיינו כדי שירגיש אבל ביום זה, לפיכך יש למעט את האור גם בבית.

ט. שאלה: האם קטן שמתענה יאמר עננו.

תשובה: נוהגים שקטן אינו אומר עננו, ואף שבתפילת מנחה הוא עדיין בצום. אך אם בדעתו לצום כל היום [כמו שיש נוהגים לצום ג' צומות לפני הבר מצוה, אף שאין לכך מקור], יאמר עננו (דין אמירת עננו בקטן לא נתבאר להדיא. והנה מצינו שבריא ששכח ואכל אומר עננו (סי' תקסח סק"ג עיי"ש כל הפרטים), אך חולה שאינו צם אינו אומר עננו, כיון שפטור מהצום (בה"ל סי' תקסה). וא"כ ה"ה קטן שאין דין לחנכו לצום, לא יאמר עננו. ואף שחולה שצם עד מנחה, נראה שאומר עננו (עי' משנ"ב סי' תקסב סק"ז, לגבי קיבל ע"ע לצום עד מנחה), אך בקטן נוהגים שאינו אומר עננו, שיש לחלק בין חולה לקטן. אולם אם הקטן צם כל היום, נראה שאומר עננו).

י. האם ההולך לישון ביום ת"ב צריך להעמיד שומר שיעירנו, משום שעדיין לא הניח תפילין.

יא. תשובה: אם הולך לישון אחר חצות, נכון שיעמיד שומר [ומנין קבוע נחשב כשומר, אם יודע שיקום או אם הגדיר שעון מעורר שברור שיעירנו וכתוב בו במפורש "מנחה ותפילין"], אך מנהג העולם להקל בזה ויש יסוד למנהגם [במשנ"ב סי' ע סק"כ, וסי' רלה סק"ז מבואר שאסור לאכול ולישון לפני

שהניח תפילין, אולם לא מצינו שחולה האוכל בת"ב מניח תפילין או מעמיד שומר לפני אכילתו, ויש לדחוק בטעם הדבר שכיון שנוהגים שלא להניח תפילין בשחרית (טוש"ע סי' תקנה, וע"ע ערוה"ש שם), אז דינו כאילו עדיין לא הגיע זמן החיוב. וה"ה לעניין שינה. ובפשוטו אדם שהולך לישון לאחר חצות וכן חולה האוכל אחר חצות צריכים להעמיד שומר, אך מנהג העולם להקל אף בזה, ויש לדחוק בטעם הדבר משום שסומכים לעניין זה על השיטות שאין מניחים תפילין כלל בת"ב (עי' טור שם)].

יב. שאלה: מי שמתפלל ביחידות בליל תשעה באב, האם יקרא מגילת איכה.

תשובה: יש לקרוא מגילה, אמנם אף אם קורא מתוך מגילה כשרה, לא יברך (סי' תקנט ס"ק ה). טוב שגם נשים יקראו בביתן מגילת איכה מתוך חומש (ראה להלן שאלה יז לעניין קינות לנשים).

יג. שאלה: מה אומרים בתיקון חצות בתשעה באב.

תשובה: בלילה אומרים תיקון רחל בלבד, וביום אין אומרים כלל (שערי תשובה סי' תקנב).

יד. שאלה: האם אומרים ק"ש שעל המטה בליל ת"ב.

תשובה: אומרים כרגיל (סי' תקנד, סי' רלט).

טו. שאלה: האם מותר לישן עם כרית בתשעה באב.

תשובה: יש לאדם להצטער במשכבו בליל ת"ב, והרגיל בב' כריות - יישן באחת. יש נוהגים להניח המזרון על הארץ ולישן עליו. חלש אין צריך להחמיר **וישן כדרכו** (סי' תקנה ס"ב). דינים אלו לא נאמרו על שינה במהלך היום.

טז. שאלה: מה מנהג האשכנזים בלבישת טלית [גדול וקטן] בתשעה באב.

תשובה: בחור - לובש טלית קטן בבוקר ללא ברכה, ובמנחה יברך עליה וימשמש בציציותיו. נשוי - מתעטף בטלית גדול במנחה ומברך, ופוסט בזה את הטלית קטן (סי' תקנה ס"א).

יז. שאלה: האם נשים חייבות בקריאת קינות.

תשובה: אם יכולות, ראוי שיאמרו קינות [מבואר במסכת סופרים (פי"ח ה"ד) שנשים חייבות בקריאת ספר קינות [מגילת איכה] כאנשים (ועי' מג"א סי' רפב ס"ק ו, ומשנ"ב שם ס"ק יב), אמנם מבואר בחיד"א בספרו כסא רחמים בהגהותיו על מס' סופרים שם שהכוונה שמנהג טוב שישמעו (ועי' טור סי' תקנט)].

יח. שאלה: אדם שאמירת הקינות מקשה עליו לצום, וכן אדם שיצא באמצע אמירת הקינות לצרכיו - האם חייב להשלים את הקינות שהחסיר.

תשובה: אומרים קינות מפני שיש לקונן על חורבן הקודש והמקדש, ואין לפרוש מן הציבור, אבל אם אינו יכול לומר או שנצרך לצאת, אינו חייב להשלים (עי' מס' סופרים פי"ח ה"ד וסי' תקנט ס"ה).

יט. שאלה: לא הספיק לסיים את הקינות עד חצות, האם יאמר לאחר חצות.

תשובה: יכול לומר לאחר חצות (כתב בספר מועד לכל חי (סי' ט אות ז) ובבא"ח (דברים אות כה) ובכה"ח (סי' תקנא ס"ק רכג) שלא אומרים **תיקון חצות** אחר חצות היום, מפני שהוא זמן נחמה וקביעות האמונה והציפייה, ולכן במנחה אומרים נחם (סי' תקנז) ומניחים תפילין (סי' תקנה ס"ק ג). ולכאורה יש לומר שגם **קינות** אין לומר אחר חצות היום, אמנם למעשה לא מצינו שאין לומר קינות לאחר חצות. ומותר לאומן אף **בישיבה ע"ג קרקע**,

ואף שמבואר בכה"ח (סי' תקנט ס"ק כד) שאין לשבת ע"ג קרקע אחר חצות מפני שנראה כיוהרא, אין דבריו אמורים באדם האומר קינות, שיותר טוב לאומרו ע"ג הקרקע).

כ. שאלה: האומר שיר השירים ופרק שירה כל יום, כיצד ינהג בתשעה באב.

תשובה: יאמר אחרי צאת הצום.

כא. שאלה: מהו סדר ברית מילה בתשעה באב.

תשובה: מלים את התינוק לאחר הקינות. בני עדות המזרח נוהגים למול אחר חצות, ובני אשכנז נוהגים למול אף לפני חצות (סי' תקנט).

אם הברית הנערכת לפני חצות היום, לכתחילה אין לבעל הברית להתעטף בטלית, אך הנוהגים להתעטף יש להם על מה לסמוך. אבי הבן ואמו וכן המוהל והסנדק מותרים ללבוש בגדי שבת [כיון שאסורים רק מחמת מנהג], אבל לא בגדים מכובסים [שאסורים מעיקר הדין], אך בגדי זיעה מכובסים מותר. יש לפשוט את בגדי השבת אחר המילה. הסנדק יושב על הכיסא כרגיל.

ואסורים באכילה, רחיצה ונעילת נעליים שהם מעיקר הדין. את היין תשתה היולדת או קטן שהגיע לחינוך ברכה אבל לא לחינוך אבלות על ירושלים [ובגיל 6-9 הוא ודאי בגדר הזה]. מותר לומר מזל טוב לבעלי הברית. את סעודת הברית עושים במוצאי הצום ומותרים כל המוזמנים בבשר ויין.

מלאכה בתשעה באב

כב. שאלה: "העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה" (שו"ע סי' תקנד סע' כד). האם מותר לבנות לעשות קייטנה בתשלום בתשעה באב.

תשובה: מותר, ויראו בזה סימן ברכה [יש להסתפק האם דין זה נאמר רק במלאכה אסורה, או אף במלאכה מותרת. ומבואר במשנ"ב (שם ס"ק מט בשם המג"א) שדין זה נאמר אף במלאכה לאחר חצות, אם קובע עצמו למלאכה ומסיח דעת מהאבלות. ולכאורה לפי"ז נמצא שאין לעשות קייטנה בתשעה באב אפילו לאחר חצות, ויהיה מותר רק אם יכינו חלק מהדברים לפני ת"ב, שאז זה נחשב כהבלעה (וכדמצינו לעניין שכר שבת, סי' שו"ס ד), או שיקבלו את התשלום ללא התחייבות ובתורת מתנה (כמבואר במשנ"ב שם ס"ק טו). אמנם למעשה יש להחיות, כיון שהוא צורך מצוה, שעזרות להורים לצום בקלות, וכן יראו בזה סימן ברכה (ויש לחלק בין דיון לדין למבואר בסי' שו"ס"ה לעניין שכירות חזן בשבת ובסי' תקפה ס"ה לעניין שכירות בעל תוקע בר"ה)].

כג. שאלה: האם מותר לסופר סת"ם לכתוב בתשעה באב.

תשובה: אסור אף לאחר חצות (משום שאסור לאדם לקבוע עצמו למלאכה אף לאחר חצות, וכן משום איסור תלמוד תורה האסור אף בהרהור (סי' תקנד), ובפרט שצריך להוציא בפיו).

כד. שאלה: האם מותר לקרוא עיתונים וספרי קריאה, או לשחק במשחקים, או להסתכל בתמונות משפחתיות וכד' בתשעה באב.

תשובה: אין לעשות דברים אלו אף לאחר חצות היום, משום שיש בהם הסחת דעת מהאבלות [ואם סובל מאד מהצום, ובלי זה יהיה לו מאד קשה לצום - אפשר להקל] (יש

לדון האם איסור הסחת דעת מהאבלות הוא איסור מדינא או ממנהגא, ונפק"מ לגבי כל הנ"ל לאחר חצות. ועי' סי' תקנד סע' כד ומשנ"ב ס"ק מט, וע"ע שם סע' כא לעניין טיול, וע"ע סי' תקנט ס"ו ובבה"ל שם בשם הלבוש, ומקורו בשו"ת הרשב"א המובא בב"י שם, ובערוך השולחן יו"ד סי' שפד, וע"ע ספר סדר היום תשעה באב).

כה. שאלה: האם בתשעה באב מותר להקליד מסמכים, לעטוף ספרי לימוד, לארוז מזוודות, למיין כביסה וכד'.

תשובה: מלאכות אלו מותרות לאחר חצות היום, ובלבד שיתעסק בהן זמן קצר [-עד חצי שעה] (סי' תקנד סע' כב וסע' כד). ויל"ע באופן ששומע תוכ"ד המלאכה דברים מעניין החורבן.

כו. שאלה: האם מותר לתת לילדים לעשות מלאכות יצירה בתשעה באב.

תשובה: אם יש צורך להעסיק אותם, מותר אף שהגיעו לגיל חינוך, וכן מותר לשלחם לקייטנה, או לצאת איתם לגינה.

כז. שאלה: האם צריך לקחת חופש מהעבודה בת"ב.

תשובה: צריך לקחת יום חופש, אלא א"כ יגרם נזק לעובד/למעביד/ללקוח [ועדיף שיעבוד לאחר חצות], אך מניעת רווח אינה היזק.

כח. שאלה: האם מותר לעשות טסט נהיגה או טסט לרכב בתשעה באב.

תשובה: אין לעשותם אף לאחר חצות (דנראה שהוא כקובע עצמו למלאכה, ומסיח את הדעת מהאבלות), ובמקום דבר האבד יש להקל.

חולים הפטורים מהצום

כט. שאלה: חולה שאין בו סכנה הפטור מהצום, שיכול לצום בליל ת"ב בלבד. האם יש עניין בכך.

תשובה: אף שפטור מהצום, יש עניין שיצום, כדי להשתתף בצער הציבור (ועי' להלן שאלה לג לעניין חולה שהביא).

ל. שאלה: האם חולה דכאוני צריך לצום בת"ב.

תשובה: הסובל מבעיות נפשיות פטור מלצום (סי' תקנד ס"ו).

לא. שאלה: האם אדם שיש לו כאבי ראש חזקים יכול להפסיק את הצום.

תשובה: ייקח משכך כאבים [ואם זקוק למים לצורך בליעת הכדור, ימרר אותם ע"י מלח או כמה שקיות תה קמומיל ללא סוכר], ואם לא יועיל, וסובל עד כדי שאינו יכול לתפקד או עד כדי שצריך לשכב במיטה - פטור מהצום, ואוכל ושותה כרגיל (סי' תקנד סעיף ו).

לב. שאלה: האם אדם שיש לו סחרחורות במהלך הצום צריך להמשיך לצום.

תשובה: אם הסחרחורות חזקות, כנ"ל בשאלה הקודמת - יפסיק את הצום. וכן הדין באדם שלחץ הדם שלו אינו מאוזן.

לג. שאלה: אשה שילדה בח' תמוז ואינה מניקה, האם צריכה לצום.

תשובה: כיון שבתחילת צום תשעה באב היא נמצא תוך ל' יום ללידה מעת לעת, נפטרה מהצום (עי' סי' תריז ס"ק יג, וכ"ש

בת"ב, ודינה ככל חולה שהבריא שפטור מהצום, אך לא יאכל מעדנים כדי שלא לפרוש מן הציבור.

נושאים שונים

לד. שאלה: הדברים המותרים בלמידה בתשעה באב - האם מותר ללמוד בעין או בחברותא.

תשובה: מותר (מבואר ב"ד (סי' שפד ס"ד) שמותר ללמוד רק בינו לבין עצמו אבל לא עם אחרים. והכוונה בקבוצה, אבל בחברותא מותר. ולעניין לימוד בעין - מבואר במג"א (סי' תקנ"ד) ובט"ז (ס"ק ב) שאסור, וכן פסק המשנ"ב (ס"ק ד). אולם המאמר מרדכי (שם) חולק על כך (ועי' א"ר ס"ק ד, וערוה"ש שם ס"ד ויו"ד שם ס"ה, ובדעת יו"ד שם הוכיח מהחת"ס להיתר), וכן מוטו משמיה דהחזו"א שחלק על כך, וההוראה הרווחת היא כהמאמר והחזו"א. וכמו שנראה בתשובת מהר"ל (סי' רא, הובא בב"י שם), וכמו שהוכיח המאמר הנ"ל משם. ואמנם דעת רבינו פרץ (המובא בסמ"ק סי' צו, הו"ד בב"י שם) לאסור, אך להלכה נפסק כהמהר"ל וכמש"כ המאמר (ר"ש).

לה. שאלה: האם מותר/צריך לנקות את הבית בתשעה באב אחר חצות.

תשובה: יש מבני ספרד שנהגו שהנשים שוטפות את הרצפה אחר חצות היום [וטעמם הוא כדי שיתחזקו באמונת הגאולה], ובני אשכנז לא נהגו בכך, אך אין בזה איסור מעיקר הדין (עי' סי' תקנ"ד סעיף כב, ברכי יוסף שם ס"ק ז, יו"ד סי' שעח סע' ז, ועי' ערוך השולחן סי' תקנ"ט ס"ט).

לו. שאלה: האם מותר לרחוץ ילדים קטנים בת"ב.

תשובה: מותר לרחוץ קטנים שמתרחצים כל יום, אולם מגיל חינוך [גיל 5-6] המנהג שאינם רוחצים [מבואר ביומא עה ובסי' תרטז שמותר לרחוץ קטנים ביו"כ עד גיל ט' או י"ג, משום שהוא צורך הקטן שמועיל לגידולו] [היינו רביתיה], ובקטן לא גזרו רבנן. ולפי"ז הוא הדין בת"ב שמותר עד גיל בר מצוה לרחוץ. אמנם הלבוש (שם), הובא במשנ"ב שם ס"ק ג) כתב שהיום המנהג שהקטנים לא מתרחצים ביו"כ, אלא אם התלכלכו מותר לרחוץ את מקום הלכלוך. אמנם בת"ב אין מנהג זה. אך מגיל חינוך יש לדון שיש לחנכו באבלות, וכמו שמצינו לעניין איסור תספורת לקטנים (סי' תקנ"א ס"ד), וכן מצינו (מג"א שם ס"ק לא, משנ"ב ס"ק ע) שאין לתת יין לקטן שהגיע לחינוך אבלות, וכמבואר במג"א (שם ס"ק לח) שצריך לחנך קטן לאבלות דברים. אולם לעיין נעילת הסנדל כתב החכמ"א (כלל קנ"ב ס"ז) שאין דין חינוך, כיון שהוא דבר שיש בו צער, ויש לעיין מהנ"ל. וגם מצינו בב"ח (יו"ד סו"ס שפד) שמחנכים קטן לנעילת הסנדל בת"ב, וכ"ה בבית הלל (יו"ד סי' שפט).

עישון, בשמים, תכשיטים ואיפור

לז. שאלה: האם מותר להריח בשמים וטבק בתשעה באב, וכן האם מותר לתת בושם על הבגד.

תשובה: נחלקו הפוסקים האם אסור משום תענוג, ולכתחילה יש להחמיר, ובפרט לבני ספרד [שעה"צ (סי' תקנו ס"ק א), כה"ח (שם ס"ק ד), שו"ע (סי' תקנ"ט ס"ז) ומשנ"ב (שם ס"ק כז), שו"ע (יו"ד סי' רסה ס"ד)]. ולעניין בושם על הגוף - ראה לעיל (סע' סב).

לח. שאלה: האם מותר לעשן סיגריות בתשעה באב.

תשובה: עישון סיגריה אלקטרונית אסור בכל אופן. עישון סיגריה רגילה הותר אחר חצות בצנעה למי שקשה לו מאד

ללא העישון [אמנם, יש לזהר בעישון אף בכל השנה] (סי' תקנה מ"ב ס"ק ח).

לט. שאלה: האם מותר ללבוש תכשיטים בתשעה באב.

תשובה: אין ללבוש תכשיטים של שבת ויו"ט (אשל אברהם לגאון מבוטשאטש סי' תקנ"א), אך מותר ללבוש תכשיטי יום חול (שעה"צ סי' תקנ"ד ס"ק מד, ולעניין אבלות עי' מנחת פתים יו"ד סי' שפא ומשמרת שלום שמחות מערכת ת"ד"ה תכשיטין), ויש שנוהגות למעט בכך (עי' סי' תקס"ב ושעה"צ שם).

מ. שאלה: האם מותר להתאפר בתשעה באב.

תשובה: יש להסתפק האם איפור אסור משום סיכה, ולא מצינו מקור ברור לאסור זאת בתשעה באב, אך אם רגילה להתאפר רק לכבוד שבת ויו"ט, דינה כמבואר לעיל לעניין תכשיטי שבת ויו"ט בתשעה באב [הסתרת פצעים מותר בכל אופן] [לכאורה נראה שאיפור אינו אסור משום סיכה, וכדמשמע בשו"ע (יו"ד סי' שפ"ו) שאיפור אסור לאבל משום רחיצה ולא משום סיכה. ואף שמבואר בגמ' (תענית ל.) להשוות את אבלות ת"ב לדיני אבלות על מת, וא"כ לכאורה היה צריך לאסור איפור בת"ב מדין רחיצה כבאבלות, אך באמת אין הדינים שווים לגמרי - וכדמצינו שבאבלות צריך לשבת ע"ג קרקע מדינא ואילו בת"ב זהו רק מנהג עד חצות. וכן מצינו להיפך, שבת"ב אסור להושיט אצבע במים (סי' תקנ"ד ס"ז), אך באבלות מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו (יו"ד שם ס"א), אמנם איסור הרחיצה בת"ב אינו מדין אבלות אלא מדין התענית (עי' מנח"ח מצוה שיג וחי' מרן רי"ז הלוי ריש הל' תענית)].

מנהגי אבלות בצאת הצום

מא. האם ברכת שהחיינו מותרת מיד בצאת הצום או רק אחרי השקיעה של י' באב. ומה הדין לעניין שמיעת מוזיקה.

תשובה: ברכת שהחיינו מותרת מיד במוצאי הצום (וכדעת המאמר (סי' תקנ"א ס"ק טו), וכ"ה בדעת ובא"א לגאון מבוטשאטש, ואולם החיד"א בספרו מחבר"ר (סי' תקנ"א ס"ק ב) ובשו"ת יוסף אומץ (סי' נו) ומורה באצבע (אות רמא) ובשעת" (שם ס"ק ב) וכן בספר מועד לכל חי (סי' י אות צג) מחמירים בכך). ולעניין שמיעת מוזיקה מוקלטת - אף שלעניין ניגון בכלי שיר ממש יש לחוש שמותר רק אחרי השקיעה של י' באב, בזה יש להקל כבר מצאת הצום.

מב. שאלה: אשכנזי היוצא לדרך, האם יכול להסתפר או לכבס מיד במוצאי הצום.

תשובה: אם אין אפשרות אחרת, אפשר מיד במוצאי הצום, ול"צ להמתין לבוקר [ואם יש אפשרות לכבס ע"י בן ספרד או ע"י גוי, עדיף] (סי' תקנ"א ס"ד, עיי"ש משנ"ב ס"ק לט ושעה"צ ס"ק מא, בה"ל סי' תקנ"ח).

מג. שאלה: האם מותר לצאת לנופש בי' אב לפני חצות.

תשובה: מותר (וראה עוד בגיליון הקודם משנ"ת לעניין נופש בתשעת הימים).

הגיליון הודפס להצלחת התורמים

ובני ביתם ברוחניות ובגשמיות

קו בית ההוראה

0733-260-800

להפניית שאלות לרב ולקבלת

הגיליון למייל - פנו לכתובת

6191265@gmail.com

הגיליון הודפס לע"נ

רבקה בת מסעוד ע"ה